

6.1 Foydalilik ko'rsatkichlari Marjinal Daromad (MD)

Marjinal daromad deb, ishlab chiqarish jarayonini kengaytirishda chegaralangan xizmatlarning bajarilishi va chegaralangan xarajatlar o'rtasidagi birlik farqqa aytiladi.

Ayniqsa, xarajatda bu alohida xo'jalik ishlab chiqarish holatiga bog'liq, ya'ni qaysi xarajat holati o'zgaradi (o'zgaruvchan) va qaysi o'zgarmasdan qoladi (o'zgarmas).

- a) Materiallar (urug', o'simliklarni himoya qilish va ug'itlash vositalari va hakazo) va xizmatdan foydalanish qoidaga ko'ra aniq o'zgaruvchan xarajatlarga qo'shib hisoblanadi.
- b) Aylanma mablag'lar uchun kapital, ish vaqti, foydalanishga yaroqli yerlar (yer) faktorlarida, ishlab chiqarish- / etkazib berish huquqi va hakazolar ishlab chiqarish holatiga bog'liq.
  - bular o'zgaruvchan yoki o'zgarmas xarajatlarga qo'shiladi;
  - ularning foydalanishga quyilish xarajatlar (boshqa faktorlar uchun) yoki foydalanish xarajatiga (ayniqsa shaxsiy faktorlar uchun) sabab bo'ladi;

Chunki, to'liq ish tarzi maqsadga muvofiq emas, qoidada nomlari aytilgan ishlab chiqarish faktorlaridan foydalanish xarajati Marjinal daromad (MD) ni hisob qilishda e'tiborga olinmaydi, balki alohida hisoblanadi. Bundan tashqari, xo'jalikni rivojlantirish uchun Marjinal daromad qo'llaniladi va xo'jalikka oid umumiy Marjinal daromadidan erishilgan natija kattaligiga olib boriladi, bular quyilgan kapital va /yoki ish uchun to'lovni o'z ichiga oladi, Marjinal daromadda foydalanilayotgan kapital xarajatlari va ish haqi / to'lanmagan oilaviy ish haqini hisoblash qiyinchilikda olib boriladi:

bu xarajatlar asosi qayta umumiy Marjinal daromadga qo'shiladi, masalan xo'jalik daromadini mos ravishda ko'rsata olish uchun.

Shuning uchun, tajribaviy usulga ko'ra Marjinal daromadni hisoblash qoidasi quyidagicha:

- Marjinal daromadda hech qanday foydalanilayotgan kapital xarajati, ish haqi xarajati va foydalanilayotgan ijara xarajati hisoblanmaydi. (Asoslangan mustasnoqlikni qoidada asoslang!)

- c) Asosiy vositalar xarajatlari (Amortizatsiya, foydalanilayotgan kapital xarajati va hakazo) mustasno hollarda faqat chegaralangan xarajatlarga qo'shib hisoblanadi va shuning uchun tajriba usuliga ko'ra Marjinal daromadni hisoblashda e'tiborga olinmaydi.
- d) Boshqa o'zgarmas maxsus xarajatlar, Umumiy xarajat ulushu va umumiy ishlar xarajatlari qoidaga ko'ra ishlab chiqarish jarayonini kengaytirishga proporsional o'zgarmaydi va shuning uchun tajribaviy usulga ko'ra Marjinal daromadni hisoblashda e'tiborga olinmaydi.

Chegaralangan xizmatlar quvvati samari jihatidan, tajribaviy usulga ko'ra Marjinal daromadni hisoblashlarda baholanayotgan ichki xizmatlar quvvati samari hamda mukofotlar (masalan, kompensatsion to'lovlar) pul tushumiga qo'shiladi.

Izohlash

Hisob-kitob misoliga ko'ra, Marjinal daromadni hisoblash uchun tasvirlangan ish usuli tarzi quyidagicha:

Baj. ish unumi (I /chiqar. + jum. Qo'shimcha baj.ish va Mukofot)	1,033€/g
Proporsional o'zharuvchan xarajat (material & xizmatdan foydalanish)	490€/ga

= Marjinal daromad (Tajriba usuliha ko'ra)

Marjinal daromad barcha xarajatlarni hamda qolgan faktorlarni qoplash uchun har gektarga qancha pul turganligini bildiradi.

Bundan kelib chiqadiki, barcha hali e'tiborga olinmagan faktorlar etarli miqdorda ixtiyorda bo'ladi, u holda alternativ ishlab chiqarish jarayoni muhim iqtisodiy baholash uchun Marjinal daromad birinchi navbatdagi muhim solishtirish mezoni hisoblanadi, chunki ishlab chiqarish jarayonining Marjinal daromadi qanchalik yuqori bo'lsa, xo'jalik foydasidagi summa ham shunchalik yuqori bo'ladi (odatda, o'zgarmas xarajatlarda).

Marjinal daromad I,

II,III

Holatlar uchun, ya'ni bularda kapital uchun (Aylanma vositalar uchun), ish (ishlab chiqarishda), Yer va hakazo o'zgaruvchi xarajatlardan iborat bo'lib, bu bosqichma-bosqich Marjinal daromad-da hisoblanadi. Shunday yuzaga keladigan ko'rsatkichlar tajribaviy usulga ko'ra Marjinal daromaddan umumiy tarzda ajratilishi kerak va keyinda Marjinal daromad I, II, III sifatida ifodalanadi. Bu (davomiy) Marjinal daromadlarni izohlash va hisoblash 5 qismda tushuntiriladi.

6.1a

Marjinal daromad I II III

Kapital(joriy aktiv), mehnat (ishlab chiqarish), yer va boshqalarda o'zgaruvchan xarajatlar bo'lgan holatda marjinal daromadni hisoblashda ular qadamma qadam hisobga olinishi kerak. Bunday holatdagi ko'rsatkichlarni amaliyotdagi marjinal daromaddan farqlash uchun ular marjinal daromad I II III dep nomlangan.

Qadamma qadam hisoblash natijasida ko'zda tutilgan xarajatlarni tekshirish mumkin.

Agar sof daromad manfiy va marjinal daromad III hali ham musbat bulsa(masalan 202,1 €/ga) bu o'zgarmas xarajatning ma'lum qismigina qoplanganini bildiradi va bunda:

a)uzoq muddatda(ya'ni joriy yilda investitsiya qo'yilishi) ishlab chiqarishni davom ettirish foydali emas

b) to'liq investitsiya bilan ishlab chiqarish darajasining o'sishi yoki kengayishi foydali emas

Qisqa muddatda aksincha o'zgarmas ko'rsatkichlar(mashinalar, binolar) mavjudligi tufayli ishlab chiqarish maqbul. Buning sababi o'zgarmas xarajatlar barbr qoplanishi kk, va shuning un, ko'rsatkichlardan almashtirib foydalanilganda ishlab chiqarishdagi yo'qotishlar kamroq bo'ladi.

O'zgaruvchan xarajatlar qoplanar ekan ishlab chiqarishni davom ettirish iqtisodiy jihatdan maqbul. Foydalanilgan ko'rsatkichlar ulardan alternative foydalanilgandagina yaxshi natija beradi.

Demak qaysi tasodifiy o'zgaruvchan ko'rsatkich bu vaziyatda o'zgarmas yoki ozgaruvchan bo'lishi har bir fermaning holatiga bog'liq, ishlab chiqarishning maqbul bo'lishi un yalpi daromad I II III qaysi turi musbat bo'lishi hal qilinishi kerak.